

tradicija duga 111 godina

Ni slutio nisam da }e ovogodi{nja arheolo{ka iskopavanja praistorijskih humki u Bukova-kom i Goluba-kom polju doneti ne samo zanimljive rezultate nauci, ve} i da }e iz stogodi{njeg zaborava otrgnuti jedan za srpsku arheologiju bitan podatak. Ba{ tu, u tmini Petni-ke pe}ine i u ataru okolnih sela, zapo-eo je Mihailo Valtrovi} pre 111 godina **prva planska istra`ivanja praistorije** na teritoriji Srbije.

Prou-avanje srpskih starina zapo-eo je Vuk Karad`i} dvadesetih godina XIX veka, ali tek 1881. knez Milan Obrenovi} postavlja Mihaila Valtrovi}a za prvog profesora arheologije na Velikoj {koli i upravnika Narodnog muzeja. Prva nau-na iskopavanja obavlja on u Viminacijumu 1882. godine, ali su ona vezana za anti-ki period.

Ponesen pionirskim "razgrtanjima" humki od strane Sime Trojanovi}a u podrinju i sistematskim iskopavanjima]ira Truhelke u susednoj Bosni, zajedno sa \okom Jovanovi}em zapo-inje Valtrovi} iskopavanja u Valjevu i okolini.

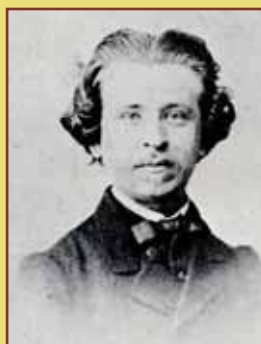
Izme|u 26. maja i 11. juna 1892. godine, njih dvojica iskopavaju unutra{nost i okolinu Petni-ke pe}ine, kao i 19 humki u selima Klinci, @abari, Zarube, Robaje, Kr-mar, Rajkovi} i Golubac. Rezultate

istra`ivanja uskoro objavljuju u Starinaru. Dokumentacija i materijal sa ovih istra`ivanja nestali su u ratnim viorima, a na praistorijske humke Bukova-kog i Goluba-kog polja pala je stoletna pra{ina.

U proteklih 15 godina, Istra`iva-kava-ka stanica Petnica organizovala je ve}i broj kvalitetnih arheolo{kih iskopavanja - ^u-uge, Gamzigrad, @idovar, neolitski lokalitet u Petnici, Petni-ka i [alitrene pe}ina. Na ovim sistematskim istra`ivanjima svoja prva terenska iskustva stekle su brojne generacije u-enika i studenata. Kroz letnje {kole arheologije, do sada je pro{lo **preko 500 u-esnika** - polaznika i studenata, od kojih sada aktivno radi preko 40 stru-njaka - arheologa.

Posle toliko godina rada i istra`ivanih terena, mo`emo zaklju-iti da je Istra`iva-ka stanica Petnica oformila **specifi-nu arheolo{ku {kolu**, osporavanu i napadanu zbog "novih ideja" i "sporog kopanja" ali od istih ljudi pre}utno cenjenu i podr`avanu upravo iz istih razloga. Kao pripadnik te, Petni-ke ili Dudine arheolo{ke {kole, mogu tvrditi da se njena osnovna na-ela mnogo ne razlikuju od stavova profesora Valtrovi}a iz 1893. godine: *"Arheolo{kom istra`ivanju nije glavni i poslednji smer prosto nakopavati i gomilati starine. Ono te`i za saznavanjem sviju, pa i najsitnijih podataka; za poznavanjem sviju spoljnih prilika, spojenih sa nalaskom raznih ljudskih tvorevina [...] Prostom fizi-kom snagom i prostom te`njom za dobavljanje stvari, upotrebljeni budak ne -ini usluge nauci, no nanosi joj ogromne {tete; [...] Takvim surovim postupanjem uni{tava se va`nost i vrednost rada; nestaju podaci iz starina, spomenici, koji se ne daju nadoknaditi [...] Za ta-no saznavanje i bri`ljivo istra`ivanje ne treba {tedeti ni tro{ka ni vremena"*

U poslednjoj re-enici sadr`ana su{tina Petni-ke arheolo{ke {kole - ne {tedeti ni tro{ka ni vremena. Stati koliko je god potrebno da se situacija razjasni, protuma-i, uzmu svi potrebni uzorci, objasni polaznicima i studentima, polemije, sukobe mi{ljenja... Nadam se, da }e Petni-ka arheolo{ka {kola i dalje pru`ati primer svojim istra`ivanjima, idejama i nau-nim radovima. Na to nas obavezuju decenijski rad Programa arheologije, ali i seni Mihajla Valtrovi}a i \oke Jovanovi}a n

Vojslav Filipovi}

Vojslav Filipovi} podse}a da su prva nau-na istra`ivanja praistorije Srbije zapo-ela u Petnici i njenoj okolini pre okruglo 111 godina

fotografije na ovoj strani (odozgo na dole): ⇨ Mihailo Valtrovi} ⇨ lokalitet u Bukova-kom polju ⇨ iskopavanje humki ⇨ iskopavanje nepoznatog groba u dolini Ribnice.
Photos on this page (top to bottom): ⇨ Mihailo Valtrovi} ⇨ excavation site in Bukovac ⇨ barrow excavation ⇨ excavation of a grave in Ribnica valley.

JUBILARNI letnji kamp. Ne ra-unaju}i rekognosciranja i vremenski kratkotrajna sonda` na iskopavanja, kampanja Robaje 2003. bila je trideseti (!) petni-ki arheolo{ki istra`iva-ki kamp.

zagonetka tumula

OVOGODI{NJA ARHEOLO{KA ISTRA`IVANJA postavila su pred petni-ku arheolo{ku {kolu nekoliko novih izazova. Za letnju praksu izabrano je sistematsko rekognosciranje Bukovi-kog i Goluba-kog polja sa dva tumula locirana na obodu vrta-e pri nagibu od neverovatnih 25°. Odlu-eno je da se ovim poduhvatom zapo- ne vi{egodi{nji projekat istra`ivanja pokretnih sto-arskih zajednica Valjevske Podgorine - mikroregionalni projekat, hronolo{ki neosetljiv i nevezan samo za arheolo{ka iskopavanja. Terenska ekipa, sastavljena od 30 stru-njaka, studenata i u-enika, radila je tri nedelje na lokalitetu Ravne vrta-e kod sela Bukovac blizu Mionice. Rezultati su bili vi{e nego iznena|uju}i.

PRVA HUMKA, pre-nika oko 9 i visine do 1.5 m, bila je formirana od naslaganog kamena na obodu prostrane vrta-e. Iskopavanjem je u celini otkrivena elipsoidna praistorijska humka. Uklanjanju}i tanke slojeve zemlje, shvatili smo da iskopavamo -udnu grobnicu. Bilo je neobi-no {to se grobnica nalazila na kosoj strani vrta-e ali i {to se ispod uklonjenog materijala po celoj povr{ini pru`ala prirodna stena, ispuccala milenijumskim erozijama. Pored obodnog nasipa otkrivena je zona nivelacije od nabijene zemlje pre-nika 3 m, na koju se nastavljala zona rastresite zemlje sa lepom, gari, spaljenim kostima i izgorelim artefaktima. Tu smo na{li ostatke drvenog kolca zabijenog oko 25 cm u zemlju. U sredi{tu humke prirodna stena je bila o-i{ena od sitnih komada, a kamene plo-e formirale su elipsoidnu platformu.

Nije bilo ni groba ni pokojnika, samo ostaci kerami-ke urne i kremeno jezgro plave boje.

DRUGA HUMKA je bila sli-na prvoj, skoro potpuno uni{tena erozijom i razvla-enjem kamena. Prona|en je samo jedan fragment keramike.

U DOSTUPNOJ LITERATURI nismo na{li na podatak o pravljenju tumula na`ivoj steni, na tumule u vrta-ama, na "posebne" zone pored humki. Dodu{e, ovde smo primenili neklasici-an metod iskopavanja - preko tumula smo postavili sondu {iru od dimenzija humke. Arheolo{ka praksa je da se tumul iskopava kao poseban "objekat", tj. istra`uje se konkretna povr{ina grobnice. Na{ metod je bio "iznu|en", po{to nismo mogli utvrditi ta-ne dimenzije tumula, iskopavali smo {ire. To je dovelo do neobi-nih zaklju-aka.

PRETPOSTAVLJAMO da je pokojnik bio spaljen na odvojenom spali{tu, te da je pepeo stavljen u urnu polo`enu na o-i{enu povr{inu ravne stene. Verovatno je urna bila za{ti}ena konstrukcijom od kamena, da bi preko toga obavljeno nasipanje tumula. Pored urne, na|ene su jo{ dve posude, od kojih je jedna najverovatnije bila prilog pokojniku.

NA ZANIMLJIVU SITUACIJU ukazuju zona nabijene zemlje i zona rastresite zemlje sa lepom, gari, izgorelim kostima i ostatkom kolca. Tu je prona|ena nagorela kremena alatka i deformisani obod posude koji ne pripada posudama iz prve humke. Mogu}e je da je re- o ostatku obreda koji se vezuje za kult mrtvih po pokopavanju - podu{ju ili da}i. Koji je vremenski period izme|u samog-ina sahrane i ove da}e, nismo u mogu}nosti da rekonstrui{emo.

ZA{TO SU TUMULI U VRTA-AMA, mo`emo pretpostavljati. Po J. Cviji}u vrta-e su koristile sto-arske zajednice. Vrta-a se delila u okviru sela kako bi svi mogli da je koriste za ispa{u i pojenje stoke. Savremeni toponimi - Bukovac, Kr-mar, Kr-evine, Gaj, ukazuju da je ovaj prostor bio pod {umama i najverovatnije tranzitno podru-je sto-ara koji su se na prole}e selili na planinske pa{njake. Vrta-e su mo`da bile mesta za zastajanje, ispa{u i pojenje stoke.

ISKOPAVANJA HUMKI pru`ila su zanimljive i do sada neregistrovane primere na-ina i obreda sahranjivanja u ranom bronzanom dobu. Narednih godina se planira nastavak rada na prostoru Podgorine, sa naglaskom na pokretne sto-arske zajednice n

CRKVA SV PETRA I PAVLA, sakrivena stoletnim lipama u kanjonu reke Ribnice, nalazi se nasuprot -uvene Ribni-ke pe}ine u selu Pa{tri}, pored stare {kole u kojoj je u-io vojvoda @ivojin Mi{i}. Na mestu gde potpuno strmi i divlji kanjon preseca mala, ali dovoljno prostrana dolina, "{u}urila" se crkva, potpuno odvojena od vreve svakodnevnog `ivota i mre`e okolnih puteva. Ribni-ka pe}ina, iz koje izvire neveliki potok, daje ambijentu utisak posebnosti i netaknutosti.

LETA 2003. GODINE, prilikom izgradnje vise}eg mosta preko reke, neposredno pored crkvene porte, otkriveno je staro srednjovekovno groblje. Za{titna iskopavanja izvr{io je arheolo-{ki tim Istra`iva-ke stanice Petnica, uz pomo} Zavoda za za{titu spomenika kulture iz Valjeva. Tokom dvodnevni{h arheolo{kih iskopavanja, otkriveni su ostaci petoro ljudi - tri odrasle osobe i dvoje dece, sahranjenih po hri{}anskom obi-ajima u pravilno iskopane rake. Kod jednog pokojnika je prona|eno bronzano dugme. Iako neugledno, dugmence je ovo omogu}ilo da se ovo, do sada nepoznato groblje, precizno vremenski locira u prvu polovinu XVI veka.

tajna Ribni-ke crkve

OVAKVA ARHEOLO{KA SITUACIJA upu}uje na to da je crkva u Ribnici stara barem 500 godina, uprkos -injenici da zvani-ni podaci ne izdvajaju ovaj hram od okolnih crkava u ovom delu Srbije. Dana{nja crkva sagra|ena je po-etkom XX veka ali nadgrobni spomenici oko nje ukazuju da je starija barem jo{ jedno stole}e. S druge strane, prvi istra`iva-i srpskih starina - Joakim Vui-, Felix Kanic i Milan \. Mili}evi} ukazuju na postojanje starog manastira, a kao najraniju godinu pominju obnovu manastira iz 1518. zabele`enu na natpisu iz danas nestale crkve brvnare. Ova godina, iako uzimana sa rezervom, potpuno se uklapa u narodno predanje koje je zabele`io Ljuba Pavlovi} o rasejavanju sela Pa{tri po-etkom XVI veka, dok su na{a arheolo{ka iskopavanja i otkri}e bronzanog dugmeta potvrdili ta-nost ovih podataka.

DODATNI PROBLEM predstavlja i pozicija groblja koje se ne nalazi u okviru dana{nje crkvene porte, a ni najstariji me{tani se ne se}aju da je na mestu ovog starog groblja bilo nadgrobni{h plo-a ili spomenika. Seoske legende govore da je crkva paljena tri puta i da je svaki put preseljena 500 m uzvodno, preko puta seoskog groblja, a kada bi i ta crkva bivala uni{tena, me{tani su je ponovo gradili na starom mestu preko puta Ribni-ke pe}ine. Ovo je mogu}e re{enje pitanja za{to je staro groblje zaboravljeno i stavljeno van okvira dana{nje porte.

ARHEOLO{KA ISKOPAVANJA 2003. godine, samo su na trenutak uklonila seni zaborava koje pritiskaju ovu svetinju. Kada je manastir prvi put izgra|en? Ko je ktitor? Koliko puta je obnavljan? Koliko puta preseljevan? Da li je groblje manastirsko ili seosko? Na sva ova pitanja odgovor mogu dati samo detaljna i planska nau-na istra`ivanja. Do tada, Ribni-ki manastir je nastaviti da -uva ove, vekovima sakrivenne tajne n

[excavations]

111 years after

In July 2003 Petnica Science Center had started relatively small archaeological excavation near village Bukovac, between Mionica and Valjevo (see map) in order to solve the problem of non-typical barrows (tumuls) located on the slopes of several karst dolines. The strange thing was that the same problem and the same area had been the goal of the very first scientific study on Serbian prehistory organized in May 1892 by Mihailo Valtrovi}, the first professor of Archaeology on Belgrade University. He started excavation campaign just in Petnica (Petnica cave) and in several villages between Valjevo and Mionica, including Bukovac. During the war time in the beginning of the XX century the whole documentation and findings disappeared. In the meantime, during 111 years, nobody continued work on this problem.

Petnica Science Center has an excellent reputation in field archaeology. Since mid eighties a number of very good excavation projects have been organized by our archaeological team. More than 500 young people participated in summer camps and got top quality knowledge and precious experience in real archaeology. About forty of them are now professional archaeologists working in many institutions and universities.

Excavation camp in Bukovac was our thirtieth archaeological summer camp. Interesting findings point to existence of specific nomadic culture that used summer pastures on the mountain ridge near Valjevo for cattle grazing. The first findings show that the ancient people had some specific burial rituals connected with a kind of a cult of the dead. The excavation will continue in 2004.

Petnica's archaeological team has been engaged in other excavation project in village Pa{tri}, near Mionica. There, close to village church, during the building of the new bridge across river, an old medieval cemetery was found. The only material trace found close to human remains was a bronze button dated in the first half of 16th century. This is something completely strange, because the common belief is that the church is much younger. The findings now could be connected with some stories about the medieval monastery that existed somewhere in today's church vicinity. At the same time, the findings of Petnica's archeological team opened some other questions such as the real existence of the monastery, who built it and when, how many times the monastery was renovated, etc. n